

«BORT FRA KROPPEN – HJEM TIL HERREN»

En tolkning av 2. Kor 4,16–5,10 med henblikk på snørsmålet om kropp og identitet i frelsesforløpet

ation and similar papers at core.ac.uk

broug

provided by NORA - Norwegian

JARLE STORMARK

Universitetet i Stavanger
Postboks 8002
4036 Stavanger
jarle.stormark@uis.no

A B S T R A C T

In 2 Corinthians 4:16–5:10 Paul points out that he prefers «rather to be absent from the body and to be present with the Lord». This statement of Paul has been interpreted to mean that Paul prefers an existence for the soul without the body in an intermediate state before the resurrection. This however would correspond to a dualistic and platonic-like understanding of man's nature and existence in and after death. But is this what Paul believes? A closer analysis based on the context in the letter and the Jewish understanding compared to Greek-Hellenistic thought, shows that Paul most likely means to express the Christian hope for salvation, which is that the earthly human being – with the body – is being moved to God in a new existence. The earthly man is being dressed in heavenly clothings. One goes through a change, and at the same time the identity is secured. It is based on Paul's understanding of body and identity within the context of salvation.

KEY WORDS

- Body
- Identity
- Body-soul
- Salvation
- Resurrection
- Intermediate state

«BORT FRA KROPPEN – HJEM TIL HERREN» – ET UTFORDRENDE UTSAGN

Utsagnet «bort fra kroppen – hjem til Herren» er et utfordrende utsagn hos Paulus. Umiddelbart er det lett å oppfatte det som at Paulus i platoniske vendinger mener at det egentlige menneske (personen, «jeg» eller sjelen) forlater kroppen i døden og går til Gud, og at kroppen har ingen eller liten betydning i forhold til menneskets identitet i frelsesforløpet. Men, er det dette Paulus mener? Utsagnet står i en vanskelig og omdiskutert tekst i 2. Kor hvor Paulus tar for seg det kristne håp. Han taler om at det ytre menneske går til grunne, mens det indre menneske fornyes dag for dag. Og det hele fokuseres inn mot at han i kapittel 5 vers 8 sier at vi «helst vil flytte bort fra kroppen og hjem til Herren». Gjennom utsagnet og konteksten aktualiseres spørsmålet om kropp og identitet i frelsesforløpet hos Paulus og hvordan vi kan tolke ham.

TEKSTEN – EN GORDISK FORTOLKNINGSKNUTE

Turid Karlsen Seim har pekt på at alle versene i 2. Kor 4,16–5,10 står i sammenheng og at siste del må forstås på bakgrunnen av første del som viser at foregripelsen av den nye skapelsen i det forgjengelige kan erfares gjennom Åndens virke.¹ Men, en må ikke misforstå slik at en tenker at foregripelsen er selve realiseringen. Det ligger noe foran som Paulus tror og håper på og som gjelder kropp og identitet. Det er med andre ord tale om et *frelsesforløp*.

Teksten er komplisert og omstridt. Den danske teologen Helge Kjær Nielsen sier i en undersøkelse av teksten i kap. 5,1–10 at den «hører til de allervanskeligste i den paulinske overlevering».² Dette kommer ikke bare av at Paulus her bruker en rekke uklare begreper og bilder,³ men det er også tekstkritiske og syntaktiske problemer i teksten på gresk. Dermed blir tolkningen vanskelig. Turid Karlsen Seim sier det slik at det er vanskelig å finne en tolkning som kommer til rette med teksten på en måte som gir den både *sammenhengende mening og mening i sammenheng*. Hun omtaler den som *en gordisk fortolkningsknote*.⁴

Utfordringene eller problemene med teksten i forhold til spørsmålet om kropp og identitet i et frelsesløp skal jeg anskueliggjøre ved å vise til noe Svein Aage Christoffersen sier i forbindelse med den kristne tro på «legemets oppstandelse» og evig liv.⁵ Han viser til at *kroppsligheten* er avgjørende for Paulus. Dette er, etter det jeg ser, en felles forståelse innen både nytestamentlig og dogmatisk forskning i dag. Paulus kan ikke tenke seg noen fullendelse i parusien uten kroppen.⁶ Christoffersen viser til at

Paulus ikke minst i 1. Kor 15 insisterer på forestillingen om en kroppslig oppstandelse og at det er en *ufrakommelig forestilling* i den kristne tro.⁷ Paulus bruker her ulike bilder om oppstandelseskroppen for å vise at det er den *samme kroppen* samtidig som den har en annen form. Underforstått: det er identitet samtidig som det er forandring. I følge Christoffersen er det tre grunner til at forestillingen om den kroppslige oppstandelse er uoppagivelig for Paulus. Den første er at kroppsligheten er det samme som *individuasjon* og dermed *individuell identitet*.⁸ Han mener Paulus derfor i 2. Kor 5,3 grøsser overfor tanken om å bli stående naken i himmelen. I det ligger at Paulus ikke kan tenke seg det individuelle på annen måte enn som kroppslig. Uten kroppsligheten er det ingen individuell identitet, og dermed heller ingen Paulus. Han viser til at den himmelske kropp er annerledes og nærmest ubegripelig sammenliknet med den jordiske, men en kropp er det. Den andre grunnen til at forestillingen om kroppslige oppstandelse er uoppagivelig for Paulus er den enkeltes *ansvar* i denne verden. Uten individuell identitet i himmelen er det ingen moralsk og etisk ansvarlighet på jorden. Det svarer etter det jeg ser til 2. Kor 5,10 som viser til dom og lønn for det mennesket har gjort «gjennom sitt liv i kroppen». Den tredje grunnen for Paulus er at å dø er å bli lagt i jorden. En blir til jord igjen. Og jorden tilhører Gud. En er da i skaperens hånd. Forestillingen om kroppens oppstandelse fastholder slik dødens realitet som virkelig død.

Det Christoffersen her peker på, aktualiserer en tolkning i forhold til Paulus utsagn «bort fra kroppen – hjem til Herren». Vi ser at Christoffersen tolker *nakenhet* og dermed *avkleddning* som at Paulus ikke kan tenke seg det individuelle på annen måte enn som kroppslig. Men, er det en rimelig tolkning? Tilsier ikke «bort fra kroppen», «nakenhet» og «hjem til Herren» at det er tale om en såkalt «*mellomtilstand*»? Betyr ikke det at mennesket ved døden dør bort fra kroppen, at en er naken og avkledd i en tilværelse mellom døden og Kristi gjenkomst før oppstandelsen? Det vil vel rime mer med at «dette teltet» som «jordisk hus» rives ned? Da vil en kunne tenke at «en bygning i himmelen som er fra Gud» og som Paulus sukker og lengter etter å bli påkledd, er den himmelske oppstandelseskroppen som er uavhengig av den nåværende kroppen. Da vil det med «borte fra kroppen» og «hjem til Herren» være tale om en mellomtilstand hvor den troende tross alt får være i umiddelbart samfunn og nærhet til Kristus som den oppstandne.

Problemet med en slik tolkning er imidlertid at da vil Paulus gå god for en form for antropologisk dualisme som problematiserer identitetsforståelsen mellom den skapte jordiske kroppen og den nyskapte himmelske

kroppen. Da forestiller en seg en kroppløs tilværelse i en mellomtilstand, og en helt ny og uavhengig oppstandelseskropp uten identitet til den jordiske. Slik har denne teksten ofte blitt tolket. Hans Kvalbein kaller også dette for den «tradisjonelle» tolkningen.⁹

Vi ser med andre ord at teksten kan tolkes på ulike måter, og de ulike tolkningene får store konsekvenser for spørsmålet om kropp og identitet i frelsesforløpet. I denne korte artikkelen får jeg ikke tid til å gå inn på alle de ulike hovedtypene av tolkninger som er gjort av teksten opp gjennom årene, men vil bare henvise til den grundige undersøkelsen som den tyske teologen Friedrich Gustav Lang har gjort av 2. Kor 5,1–10.¹⁰ Lang påviser seks mulige tolkningsmodeller fordelt på tre hovedoppfatninger.¹¹ Sett i lys av at teksten er en gordisk knute og at det finnes mange modeller, er det vanskelig å gi en tolkning av teksten. Eksegeter og systematikere har strevd med det. Men, siden den er en såkalt «gordisk fortolkningsknute» er det gjerne håp. For som bilde på et vanskelig problem er en gordisk knute en innviklet knute som ofte kan løses på en resolutt og radikal måte.

KONTEKST OG SPØRSMÅLET OM PAULUS TENKER PÅ EN MELLOMTILSTAND

Jeg vil ta utgangspunkt i tekstens *kontekst* og mener det er viktig for en adekvat forståelse. 2. Korinterbrev er antagelig blitt skrevet ett år etter 1. Korinterbrev, i år 56 eller 57 e. Kr. Paulus var på slutten av tredje misjonsreise. Han hadde forlatt Efesus hvor han hadde oppholdt seg lenge, og var i Makedonia. Det hadde vært mye problemer i forhold til den kristne menigheten i storbyen Korint, og Paulus hadde derfor skrevet flere brev. 2. Kor er i realiteten – minst – fjerde brev til menigheten. Mellom 1. og 2. Korinterbrev hører det såkalte «tårebrevet», som vi ikke har. Noe av problemene i menigheten kom av at tilreisende forkynnere og misjonærer hadde kritisert og stilt alvorlige spørsmål ved Paulus og hans posisjon som apostel. De hadde også forkynt et annet evangelium. En mener Paulus har hatt grupper av motstandere med et gresk-hellenistisk og gnostisk syn på livet og tilværelsen. En vet ikke hvem motstanderne egentlig var, men det synes som at 2. Kor fra Paulus' side er et oppgjør med vranglærerne. I mye av det han skriver synes motstandernes syn å være underforstått.

Teksten 4,16–5,10 er del av Paulus' omtale og forsvar av sin aposteltjeneste, og i dette aktuelle tekstavsnittet framholder han at hans aposteltjeneste er båret oppe av tro og håpet om oppstandelse. Det er et håp som

bærer gjennom alle trengsler. Han taler om at Jesu død og oppstandelse virker og blir synlig i hans egen kropp ved Ånden.¹²

Det særegne ved teksten er for øvrig at den ved siden av 1. Kor 15 er det sted hos Paulus hvor han taler mer inngående om oppstandelsen. En kan umiddelbart få inntrykk av at Paulus uttrykker seg platonsk. Han sonderer mellom den «synlige verden» og «den usynlige verden». Det er en dualistisk sondring som kunne svare til «fenomenverdenen» og «idéverdenen» hos Platon. Spørsmålet er da om han selv står for en platonsk eller gnostisk dualistisk virkelighetsoppfatning, eller om han har en annen og jødisk basert oppfatning. Mye taler for at det er rimelig å tolke ham slik at han selv står for en jødisk oppfatning. Da vil en i tilfelle kunne si at Paulus underforstått spiller på motstandernes syn, og at det er dette han argumenterer i forhold til. Det blir vesentlig.

Det er verdt å merke seg at mange tolker 2. Kor 4,16–5,10 slik jeg antydte tidligere, som uttrykk for at Paulus nå lærer en *mellomtilstand* mellom døden og oppstandelsen ved parusien. Det gjør han ikke i 1. Kor 15. Der har han et tydelig fokus mot Kristi gjenkomst, kroppens oppstandelse og forvandling. I 2. Kor 4,16–5,10 virker det som at han tenker på døden og en mulig mellomtilstand uten kroppen. Han synes å tale om en motsetning mellom «hjemme i kroppen» og «borte fra Herren», og «borte fra kroppen» og «hjem til Herren». Har det da skjedd noe med Paulus i året som har gått som har fått ham til å endre syn? Flere har spekulert i det. Teologisk er det vanskelig å forstå at Paulus har endret sin grunnleggende teologiske oppfatning, og det bare på ett års tid.¹³

Som utgangspunkt for tolkning av teksten vil jeg også vise til Paulus sin forståelse av frelse og frelsesforløp slik han gir uttrykk for det i sine brev. Han skriver om at det kristne liv er et nyskapt liv hvor Den hellige ånd som eskatologisk gave er pantet på fullendelsen. Den kristne tilegner seg delaktighet i Kristi seier over døden og hans oppstandelse ved troen og gjennom sakramentene. Den troende er allerede rettferdiggjort (Rom). Redningen fra Guds dom skjer ved at den enkelte settes i forbindelse med kirken som er *Kristi kropp* og Guds utvalgte folk. Frelsen har således kollektive og universelle perspektiv.¹⁴ Den hellige ånd er skaperånden, livgiveren og gjenfødelsens Ånd. I avsnittet før har Paulus uttrykt tro og håp om oppstandelse: «For vi vet at han som reiste opp Herren Jesus, han skal også reise oss opp sammen med ham og føre oss fram sammen med dere» (2. Kor 4,14).

Hva så med tolkning av den konkrete teksten? Paulus begynner med å tale om «det ytre menneske» og «det indre menneske». Jeg finner at det er rimelig å tolke denne sondringen mellom «det ytre menneske» og «det

indre menneske» ut fra en gammeltestamentlig forståelse av mennesket slik Paulus ellers bygger på. Den bør ikke tolkes ut fra en gresk dualisme mellom kropp og ånd fordi en slik dikotomi ikke har plass i hans teologi. Kropp er for Paulus en del av det hele menneske og går som antropologisk begrep på hele mennesket.¹⁵ Ut fra en slik forståelse kan vi si med den katolske teologen Jerome Murphy-O'Connor at «det ytre menneske» representerer *den synlige dimensjon ved den menneskelige eksistens*, det som vi opplever går til grunne her i tilværelsen.¹⁶ «Det indre menneske» er *den usynlige dimensjonen ved menneskets eksistens*. Begge inngår, slik jeg forstår Paulus, i det hele mennesket og er kroppslig relatert. Den hellige ånds virke gjør at mennesket til tross for motgang, sykdom, skader og aldring, fornyes i det indre. Når Paulus kontrasterer det synlig og usynlig er det en kontrastering som går på det som Den hellige ånd representerer og gir del i. Det kan bare kjennes i tro ettersom det er åndelige realiteter.¹⁷ Det Paulus gjør videre er at han ikke stiller spørsmål ved realiteten til «ting som kan sees», slik Platon gjorde, men han stiller spørsmål ved deres ultimate betydning. Det synlige tar slutt, det gjør ikke det usynlige, som underforstått er bestemt av Guds Ånd.¹⁸ Derfor er det, sier Paulus, lett å bære trengsler i denne verden.

Dermed er vi framme ved kap. 5 og v. 1. Her begrunner han det som allerede er sagt ved å si: «For vi vet at om det rives ned, dette teltet som er vårt jordiske hus, så har vi i himmelen en bygning som er fra Gud, et evig hus, som ikke er gjort med hender.» Vi merker oss at han innleder med å si «For vi vet». I det ligger vel at Paulus nå forholder seg til noe han allerede har undervist om overfor korintermenigheten, bl.a. i 1. Kor.¹⁹ Det er sannsynligvis ikke noe nytt i eskatologien. Han har bl.a. i 1. Kor 15 undervist i bilder og analogier om hvordan den kroppslige oppstandelsen og forvandlingen skal forstås. Mennesket går fra å være forgjengelig til å bli uforgjengelig, fra vanære til herlighet, fra svakhet til kraft, fra kropp som har sjel (*sōma psychikon*) til åndelig kropp (*sōma pneumatikon*; jf. «sedmetaforen» 1. Kor 15,35–45).²⁰

I teksten taler han om «dette teltet» som «vårt jordiske hus». Det rives ned, men det settes opp mot «en himmelsk bygning» som er fra Gud, «et evig hus» som ikke er gjort med hender. Hva tenker Paulus på? Er det kroppen her i tiden i forhold til oppstandelseskroppen? Mange tolker det slik. Men, da vil en i tilfelle problematisere identitetsforståelsen mellom kroppen her som rives ned, og kroppen som gis i himmelen. Da vil det også være tale om en kroppløs tilværelse i døden. De som har tolket det slik, har ment at Paulus da enten forutsetter døden som en kroppløs tilværelse, eller at han ikke har vært opptatt av intervallet mellom døden og

oppstandelsen, slik vi ofte er det. Han har talt om kroppen her og nå og om oppstandelseskroppen som han skal få i parusien.²¹

Jeg finner at Jerome Murphy-O'Connor gir en god begrunnelse når han tolker bildene om «telt» og «bolig» ut fra jødisk forståelse og sier at perspektivet ikke er antropologisk, men eksistensielt. Jesus bruker et bilde om livet etter døden i denne meningen ved å si: «I min Fars hus er det mange rom. Var det ikke slik, hadde jeg sagt dere det. For jeg går for å gjøre i stand et sted for dere. Og når jeg er gått bort og har gjort i stand et sted for dere, vil jeg komme tilbake og ta dere til meg, så dere skal være der jeg er.» (Joh 14,2–3). Tilsvarende eksempler på bruk av «telt» og «bolig» om eksistenstilstand finnes i intertestamentarisk litteratur.²² Det er derfor, etter det jeg finner, ikke noe som entydig tilsier at «den himmelske bolig» må tolkes som «den himmelske kropp».²³ Hus-terminologien går ikke på at kroppen skilles ut som en egen bestanddel fra sjelen. Mye taler for at «den himmelske bygning» betegner en himmelsk eksistenstilstand som har soteriologiske kvaliteter til forskjell fra den nåværende jordiske.²⁴

Denne tolkningen får stor betydning for forståelsen av resten av teksten. For da blir det et hovedpoeng for Paulus å kontrastere den forbigående karakter ved den nåværende eksistens med den varige karakter til den framtidige eksistens. Paulus lengter ikke etter døden, men etter *den sikre himmelske eksistens*. Det gir mening til det neste vers: «Mens vi er her, sukker og lengter vi etter å bli ikledd og omsluttet av vår himmelske bolig.» Sentralt her er, sier Jerome Murphy-O'Connor, at klesplagg-symbolikken forekommer som synonym til symboler for bosted i jødisk tradisjon.²⁵ Paulus lengter rett og slett etter parusien, at den skal komme mens han fortsatt lever slik at han kan bli ikledd og omsluttet av den himmelske bolig, den himmelske eksistens.

Hva mener Paulus da med vers 3 når han sier: «For når vi slik er blitt kledd, blir vi ikke stående nakne.» Hva betyr det å «bli stående naken»? Det er vesentlig i tolkningen av teksten. Det har vært vanlig å tolke nakenhet som døden før parusien hvor mennesket må kle av seg den jordiske kroppen slik at mennesket som ånd/sjel er «naken» uten en kropp i en mellomtilstand.²⁶ Det representerer som nevnt tidligere, den «tradisjonelle tolkningen».²⁷ En slik tolkning skaper imidlertid betydelige problemer i konteksten, noe Hans Kvalbein understreker i sin grundige tolkning.²⁸ Det er imidlertid, slik jeg finner det, ikke noe som tilsier at en må tolke nakenhet som mellomtilstand.²⁹ Ut fra en jødisk tolkning, slik jeg har framholdt, er det å bli stående naken det samme som å bli stående skyldig for Gud og med skam (Jes 47,3; Esek 23,28–29). Flere har pekt på denne

tolkningsmuligheten som den mest rimelige.³⁰ Å bli påkledd er å få del i Guds frelse. Det synes her å være en allusjon til Matt 22,11 og Jesu lignelse om Guds rike som et kongebryllup hvor en av gjestene ble funnet uten bryllupsklær.³¹ Det er en tolkning og en kobling av tekster som flere har vist til (bl.a. Oepke).³² Den finnes også så tidlig som hos Ireneus (ca 130/140–202), i følge Kvalbein.³³ Ireneus tolket nakenhet som de troende som faller fra og mister Ånden. Nakenhet og påkledning blir da knyttet til det forensiske, og soteriologisk går det på motsetningen frelse ikke-frelse.³⁴ I tillegg kommer det som den danske teologen Niels Hyldahl viser til, slik jeg tolker ham, nemlig at teksten indikerer en *prosessuell frelsesforståelse*. Han sier at påkledningen som det er tale om i v. 3, er den som har funnet sted ved dåpen på samme måte som Paulus uttrykker det i Galaterbrevet 3,26–27: «For dere er alle Guds barn ved troen på Kristus Jesus. Alle dere som er døpt til Kristus, har kledd dere i Kristus».³⁵ Dette henger for Paulus sammen med at Kristus Herren er Ånden, og Ånden er gitt ved dåpen (2. Kor 1,22). De kristustroende har altså allerede en «kledning» på, og står derfor ikke «nakne», dvs. uten frelse, selv om de sukker av lengsel etter å bli overkledd med det som er fra himmelen.

I denne sammenheng vil jeg også vise til at Kvalbein mener R. Bultmann har funnet fram til en god fortolkning når han hevder at «nakenheten» og «avkledningen» er oppfatningen de hellenistiske korinterne hadde av den eskatologiske virkelighet.³⁶ For Platon var det sjelens mål å få avkledd kroppen i døden og bli fri det materielle. Ut fra Bultmanns tolkning vil det da være slik at Paulus spiller på den platonske oppfatningen, polemiserer mot den, men framfor alt trøster korintermenigheten med at det kristne håp ikke er å bli avkledd kroppen, men påkledd oppstandelseskroppen. Det eskatologiske innhold i teksten blir da analogt med det Paulus har sagt i 1. Kor 15,53 f.: «For det forgjengelige må bli kledd i uforgjengelighet, og det dødelige må bli kledd i udødelighet».³⁷ Og når dette forgjengelige er kledd i uforgjengelighet og dette dødelige er kledd i udødelighet, da oppfylles det som står skrevet: *Døden er oppslukt, seieren vunnet.* Dette svarer da til siste del av v. 4 i kap. 5. Dette gir etter min vurdering også en rimelig tolkning, men samtidig mener jeg at det jødiske hos Paulus er det grunnleggende og at han med nakenhet har en gammeltestamentlig forståelse.

Uansett tolkning gir v. 5 god mening. Paulus sier at «den som har gjort oss i stand til nettopp dette, er Gud, som har gitt oss Ånden som pant». Ånden blir da det *i* mennesket og *for* mennesket som skaper kontinuitet mellom det jordiske liv i kroppen med fornying av «det indre menneske» i forhold til «det usynlige» og den nye himmelske tilværelsen.

Jürgen Moltmann, som jeg har arbeidet med når det gjelder forståelsen av kropp og identitet i troen på «legemets oppstandelse» i verket *Systematische Beiträge zur Theologie*, henter ikke spesifikt fram 2. Kor 4,16–5,10.³⁸ Men han kommenterer dette med Ånden som pant i vers 5. Han sier at i Ånden erfares nyskapelsen av alle ting nå stedfortredende og foregripende. Åndens karismatiske krefter gjennomtrenger kropp og sjel. De er ikke «overnaturlige gaver», men «den kommende verdens krefter» (Hebr 6,5).³⁹ Wolfhart Pannenberg peker på at begrunnelsen for at Ånden er pant og gir del i den framtidige fullendelsen, er at Ånden er den skapende kilde til det nye livet ved oppvekkelsen fra de døde.⁴⁰ Dermed blir Ånden *det* som skaper kontinuitet mellom det jordiske liv i kroppen og den nye himmelske tilværelse. Det gir teksten klare berøringspunkter med Rom 8.

UTSAGNET «BORT FRA KROPPEN – HJEM TIL HERREN»

Hva så med v. 6–8 og det konkrete utsagnet hvor Paulus taler om å være «borte fra Herren så lenge vi har hjemme i kroppen» og at vi «helst vil flytte bort fra kroppen og hjem til Herren»? Er ikke det en lengsel etter døden og det hinsidige?

Grammatikalsk og syntaktisk oppstår det problemer i begynnelsen av v. 6 og det som i NT05 er oversatt med: «Derfor er vi alltid ved godt mot, selv om vi vet». Den danske teologen Helge Kjær Nielsen viser til at det her på gresk er brukt to partisipper uten noe finitt verb. Det foreligger det en kaller en *anakoluti*, dvs. et språklig ufullstendig uttrykk, en mangel på logisk sammenheng i konstruksjonen.⁴¹ Dette har gjort at det har vært stor uenighet om oversettelsen og spørsmålet om hva Paulus egentlig vil si i disse versene. Jeg skal ikke gå inn på den vanskelige diskusjonen om alt dette, men bare vise til at Kjær Nielsen kommer fram til en oversettelse som samsvare godt med den norske oversettelsen.⁴²

Det sentrale for oss er at Paulus her i verbform taler om «å være hjemme» og om «å være borte», og i aoristform som gjerne er ingressiv (dvs. betegner handlingens begynnelse) om «å komme hjem» eller «å reise bort».⁴³ Dette gir assosiasjoner for bibeltolkere til gresk udødelighetstro om sjelens utlendighet i den materielle kroppen og sjelens hjemvending til den udødelige lysverdenen. Men, det er ikke saken for Paulus. Han taler ikke om dualismen sjel-kropp her. Det avgjørende for ham er den troens fellesskap med Kristus.

Jerome Murphy-O'Connor synes å ha et godt poeng når han påpeker at Paulus i det foregående har talt på en slik måte at han kan bli misfor-

stått i den forstand at han kan tas til inntekt for at han har devaluert betydningen av en kroppslig eksistens.⁴⁴ Han har nærmest lagt de synlige realiteter til side som forbigående og verdiløse sammenlignet med det evige og usynlige. Han har nesten på en nedvurderende måte omtalt den nåværende eksistens som et «teltlignende hus». Dette kunne hos Paulus motstandere lett bli tolket som en referanse til kroppen. Også Filon kunne i sine skrifter definere kroppen som et «telt». Fordi, og nettopp fordi, det kroppslige er fundamentalt i Paulus teologi, mener Murphy-O'Connor Paulus nå bringer temaet kropp fram på banen. Og det han gjør, er å sitere en vending eller et korintisk slagord, som uttrykker misforståelsen som motstanderne har, de korintiske pneumatikerne: *«borte fra Herren så lenge vi har hjemme i kroppen»*.⁴⁵ For motstanderne var det å være hjemme i kroppen det samme som å se den som sin sanne bolig, og det var antitesen til sann dyd og impliserte fremmedgjøring fra Gud. Paulus siterer motstandernes slagord, men han tenker helt annerledes.

Paulus viser at han ikke ønsker å forbli i denne jordiske tilværelsen, han er på vei til Gud og den nye tilværelsen i et frelsesforløp. Han ønsker å være med Kristus og sliter derfor med spenningen om å bli i live og det å bryte opp og være sammen med Kristus (jf. Fil 1,21–26). Tjenesten for de troende gjør at han foretrekker å være i live her. Paulus vil ikke godta motstandernes dikotomi og slagord. I v. 8 snur han derfor om på verbene i slagordet fra v. 6 og modifiserer det ved å si at vi helst vil *«flytte bort fra kroppen og hjem til Herren»*. Han trekker inn begrep som «flytte bort fra» i stedet for «er borte fra», «hjem til» i stedet for «hjemme i». Det gir effekten at det er tale om *bevegelse*, at noe er på gang, et *forløp*. Ved å omformulere fra en statisk til en dynamisk uttrykksmåte avviser han en dikotomisk oppfatning om virkeligheten til fordel for en enhetlig.⁴⁶ Det er følgelig ikke en kløft mellom det nåværende og det som kommer, det er bare en forskjell i grad. Eksistensielt «liv» er en bevegelse mot eskatologisk «liv». I vers 8 beholder Paulus verbene i slagordet. Men «å flytte bort» er nå tilpasset tanken om bevegelse – «hjem til Herren». Det er, sier Murphy-O'Connor, ikke overraskende at han unngår alle verbene i vers 9. Her er enten «å være hjemme» eller «flytte hjemmefra» lagt til side som irrelevant. Det eneste viktige for de troende er å leve til glede for Gud, enten en er hjemme eller borte. Det en bør tenke på, i følge Paulus, er at «alle skal fram for Kristi domstol», og da vil den enkelte «få lønn for det han har gjort gjennom sitt liv i kroppen, både det gode og det onde».

I henhold til en slik tolkning av å være «borte fra Herren» – «hjemme i kroppen» og «flytte bort fra kroppen» – «hjem til Herren», er det for Paulus ikke tale om en mellomtilstand.⁴⁷ Noe som forsterker en slik tolkning

er vers 7 som indirekte sier at å «flytte hjem» til Herren betyr å *se* eller *beskue* Kristus og Gud. For Paulus er det knyttet til fullendelsen etter oppstandelsen i det evige liv.⁴⁸ Jeg vil derfor slutte meg til Paul Hoffmann som sier at konteksten viser at v. 8 ikke taler om en mellomtilstand, men om *det eskatologiske Kristusfellesskapet*.⁴⁹ A. C. Perriman formulerer det ganske uttrykksfullt når han sier at de som er borte fra kroppen og sammen med Herren, i konteksten ikke er de døde, men de levende.⁵⁰

Vi ser slik at det som er i fokus for Paulus, er *den eskatologiske fullendelsen*. Han taler om livet i denne verden i forhold til det liv som kommer ved Kristi gjenkomst, parusien, hvor både livet og kroppen skal fullkommen-gjøres. Med kropp har han her den jordiske kropp for øye som er preget av «kjødet» (sarx), ikke kroppsligheten som sådan.⁵¹ Paulus kontrasterer det å «være hjemme i kroppen» til «være borte fra Herren». Det betyr ikke at de kristne er skilt fra Kristus i livet på jorden. Paulus har talt om at de troende er forenet med Kristus i dåpen (Rom 6,3–5 og Gal 3,27), de er i ham, og han lever i dem (Gal 2,20). Mellomleddet mellom det jordiske og det himmelske «udgøres således præcist af Ånden, som Gud ved dåpen har givet de troende som et pant (5,5)», slik Niels Hyldahl uttrykker det.⁵² Å «flytte hjem til Herren» er en permanent tilstand. I et frelsesforløp er det tale om noe partielt i forhold til fullt eskatologisk fellesskap.⁵³ Paulus forutsetter spranget fra livet her i verden til parusien uten å være opptatt av en mellomtilstand.⁵⁴ Det forutsetter troen på Guds skapende inngripen ved oppstandelsen.⁵⁵ Som Kvalbein påpeker i sin tolkning, var dette lettere å forstå for de troende i Korint som ventet på Kristi parusi i sin levetid enn for oss som lesere som lever nærmere 2000 år senere og som er opptatt av spørsmålet om en mellomtilstand og de problemer som teksten da i tilfelle gir, bl.a. for forståelsen av kropp og identitet i et frelsesløp. Det Paulus er opptatt av, er en kroppslig eksistensform i «tro, uten å se» i forhold til en kommende eksistensform som en beveger seg mot hvor en er «hjemme hos Herren», og da i en forvandlet kropp.⁵⁶ Vekten hos Paulus i teksten er lagt på vissheten om en fullkommen avløsning for den forfalne jordiske kropp. Han er ikke opptatt av en eksistens i døden.⁵⁷

Det er tale om et frelsesforløp hvor den troende flytter hjem til Herren og blir overkledd. Systematisk-teologisk har noen teologer tatt dette til inntekt for en oppfatning om at mennesket allerede i døden opplever parusien, oppstandelsen og oppstandelseskroppen. Det gjelder blant annet noen katolske teologer i nyere tid. Kjent navn er blant annet Karl Rahner, Gisbert Greshake og Gerhard Lohfink. Overfor en slik tolkning vil jeg slutte meg til kritikken fra blant andre Jürgen Moltmann og Wolfhart

Pannenberg. For Moltmann er det avgjørende at en får vansker med å tale om menneskets identitet fordi det blir tale om en helt annen kropp.⁵⁸ Wolfhart Pannenberg viser til at selv om Paulus taler om å være sammen med Herren her i vers 8, forutsetter en bibelsk forståelse at den individuelle frelsesfullendelsen hører sammen med hele menneskehetens frelsesfullendelse.⁵⁹ En kan ikke teologisk skille den individuelle oppstandelsen fra den kollektive i frelsesforløpet. Derfor mener han 2. Kor 5,8 ikke kan tas til inntekt for en «oppstandelse i døden».

Jeg finner slik at det er samsvar i Paulus' tenkning i teksten i forhold til det han sier i 1. Kor 15,53f. om at det forgjengelige vil bli kledd i ufor-gjengeligighet, og det dødelige vil bli kledd i udødelighet. Hos Paulus er det *denne* dødelige kroppen som skal gjenoppstå.⁶⁰ Men, den skal samtidig forvandles. Det himmelske som kommer fra Gud, vil gjennomtrenge det jordiske liv og forvandle det.⁶¹ Utsagnene i teksten synes derfor, slik jeg tolker det, å være tilpasset grunnstrukturen i Paulus frelsesforventning.⁶² Eskatologisk frelse og kroppslighet hører, slik Karl-Adolf Bauer uttrykker det, uløselig sammen.⁶³ Det synes å være en bærende forutsetning i argumentasjonen hos Paulus.

KONKLUSJONER

Når jeg sammenfatter det teologiske innhold i hva denne teksten sier om kropp og identitet i frelsesforløpet ut fra tolkningen jeg har framholdt, finner jeg ulike momenter:

Det kontekstuelle viser at Paulus skriver til de troende i Korint og minner dem om hva frelsen betyr ut fra en jødisk-kristen forståelse slik han allerede har undervist dem om tidligere. Dette står i motsetning til gresk-hellenistisk og gnostisk dualistisk oppfatning om frelse som sjelens befrielse fra kroppen. Paulus fokuserer ikke på døden og heller ikke en mellomtilstand. Det som er i fokus, er den eskatologiske fullendelsen og eksistensen sammen med Kristus. Jeg har vektlagt en jødisk tolkning av «det ytre» og «det indre» ved mennesket som uttrykk for sider ved den menneskelige eksistens, hvor det indre er relatert til Den hellige ånds virke og det som skaper et frelsesforløp fra det kroppslige liv på jorden til himmelen. «Det ytre» og «det indre» mennesket er mer enn rene antropologiske termer. Terminologien om «telt» og «bolig/hus» er uttrykk for det eksistensielle og ikke antropologi. Det blir tale om en soteriologisk kvalitet til forskjell fra det nåværende jordiske. Å bli stående naken og frykten for det, har jeg også tolket ut fra en jødisk forståelse om å bli stående skyldig for Gud med skam, og dermed som et uttrykk for ikke å ha del i

Guds frelse. Påkledning blir da et soteriologisk uttrykk. Ikledning/overkledning er noe som formidles av Gud ved Den hellige ånd og er en avgjørende hendelse i frelsesforløpet. Det er del av en prosess. Det er Den hellige ånd som sikrer og bevarer menneskets identitet og nyskapelse. Paulus forutsetter menneskets eksistens som kroppslig. Kroppslighet er for Paulus det som gir individuasjon og individuell identitet. Det kroppslige har også med den enkeltes ansvar i denne verden å gjøre, noe som er framme i siste vers.

Slik jeg har tolket det, uttrykker Paulus derfor med «borte fra Herren så lenge vi har hjemme i kroppen» i vers 6 et korintisk slagord inspirert av gresk-hellenistisk tenkning. Med omformingen i vers 8 om at han helst vil «flytte bort fra kroppen og hjem til Herren», får han uttrykt det kristne frelseshåpet om at hele mennesket med en ny kroppslighet beveges enhetlig hjem til Gud i en ny tilværelse.

Paulus bygger slik på en gjennomgående og grunnleggende oppfatning om at kroppslighet er og blir konstitutivt for menneskelig væren, og det vil den også være i oppstandelsen ved parusien. Forskjellen til jordisk, forgjengelig kroppslighet er ikke betinget av en antropologisk dualisme mellom kropp og et pneumatisk jeg. Det som bærer, sikrer og skaper kontinuitet og identitet, er *Ånden* som er gitt av Gud. Ånden er til sist Herren selv, og Ånden stifter kontinuitet fra jordisk kropp til himmelsk kropp, fra tro til å se.

Vi har sett i teksten at Paulus framstiller det himmelske som påkledning. Billedlig er det tale om at det jordiske blir påkledd en ny himmelsk eksistens, og at det gjennom dette blir noe permanent. Det gamle er ikke borte, det er overkledd. Det tilsier identitet og kontinuitet, samtidig som det er en diskontinuitet ved at det er noe grunnleggende nytt. Ved metaforen påkledning får Paulus fram at det er noe som skjer fra Gud – utenfor mennesket (*extra nos*), men samtid «over mennesket», noe som forføy-er og endrer. Det er noe som skaper forvandling og enhet.

Paulus stiller den troende med hele sin væren og eksistens overfor Kristi parusi. En vandrer i tro og ikke beskuelse. Ved troen er en ikke lengre i en splittet tilværelse mellom her og der, men er flyttet «hjem til Herren». Det er tale om et frelsesforløp hvor den troende flytter hjem til Herren og blir overkledd. En kan systematisk teologisk vanskelig ta dette til inntekt for en tro på at en allerede i døden opplever parusien, oppstandelsen og oppstandelseskroppen slik noen teologer i nyere tid har tolket det som. Det er en tolkning som riktignok søker å ivareta forståelsen av identitet og kontinuitet mellom det kroppslige i denne verden og den kommende. Men, den oppnår det motsatte.

Når denne tolkningen avvises, må jeg også erkjenne at jeg med min tolkning ikke kommer til en avklaring når det gjelder mange vanskelige spørsmål om kropp og identitet i et frelsesforløp hos Paulus. Flere spørsmål er der fortsatt. Men, det er også slik at Paulus ikke tar opp alle forhold i denne teksten. Det han vil ha fram, er ønsket og håpet om å kunne få «*flytte bort fra kroppen og hjem til Herren*» og være i den nye tilværelsen med en ny overkledning som sikrer identitet og forvandling.

N O T E R

- 1 T. K. Seim: «'Alle vaart livs kilder er i deg' – refleksjoner over liv og død i Det nye testamente», i: R. Thelle (Red.): *Livet etter livet. Mennesket og døden*. Det teologiske fakultet, Det praktisk-teologiske fakultet, Etterutdanningskurs 1997, Skriftserien: «Etterutdanning for prester», Bind 5, Universitetet i Oslo 1999; ss. 39–51, her ss. 49–50.
- 2 H. K. Nielsen: «– og det selv om vi ved. Om oversettelse af 2 Kor 5,6.»; *Dansk Teologisk Tidsskrift* 49 (1986) ss. 62–69; her s. 62.
- 3 Mht. bildespråket i teksten, jf. F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung*. Beiträge zur Geschichte der Biblischen Exegese, 16; J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen 1973; se ss. 178–193.
- 4 Hun viser til er at det er gjort forsøk på å hugge over denne gordiske fortolkningsknuten ved å hevde at 2 Kor 5,1–10 først og fremst er en formaningstekst om dette livet og ikke hva som skal skje etter døden. At det har etisk dimensjon avviser hun ikke, men mener en ikke kan komme bort fra at Paulus strever med kroppsforståelse som «naken» osv. T. K. Seim: «'Alle vaart livs kilder er i deg' – refleksjoner over liv og død i Det nye testamente» (1999) s. 50.
- 5 S. Aa. Christoffersen: «Jeg tror på legemets oppstandelse og det evige liv», i: R. Thelle (Red.): *Livet etter livet. Mennesket og døden*. Det teologiske fakultet, Det praktisk-teologiske fakultet, Etterutdanningskurs 1997, Skriftserien: «Etterutdanning for prester», Bind 5, Universitetet i Oslo 1999; ss. 7–28.
- 6 Jf. H. Kvalbein som bl.a. sier: «Hvor viktig begrepet er i Paulus' antropologi, framgår av det faktum at han ikke kan tenke seg noen fullendelse i parusien uten i en kropp.» H. Kvalbein: «Eskatologi og antropologi hos Paulus». *Tidsskrift for Teologi og kirke*. 3/41 (1970) ss. 203–214; her s. 205.
- 7 S. Aa. Christoffersen: «Jeg tror på legemets oppstandelse og det evige liv» (1999) s. 19.
- 8 S. Aa. Christoffersen: «Jeg tror på legemets oppstandelse og det evige liv» (1999) s. 20.
- 9 H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» *Tidsskrift for Teologi og kirke*. 3/40 (1969) ss. 179–195; her s. 181.
- 10 F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung* (1973).
- 11 Lang kommer til at det gis ulike alternativer til tolkningsmodeller. Systematisert kan de stilles opp som følger: 1) Den første mulighet tar utgangspunkt i spørsmålet om *tid* i perikopen. Det gjelder at vekten legges på *når* eller det *at* det forventes en «påkledning» i henhold til vers 4. a) Legger en vekt på *når*, gis det to muligheter: enten finner påkledningen sted ved parusien, eller individuelt i dødsøye-

- blikket. Enten: Paulus ønsker (v. 4) døden for å oppleve parusien (jf. L. Brun). Eller: Paulus ønsker seg den nye kroppen med det samme etter døden for å unngå en mellomtilstand uten kropp. Begge tolkningsmulighetene er orientert ut fra en antatt antropologiske forskjell mellom kropp og sjel. b) En vektlegger ikke et fiksert tidspunkt, men tolker antitesen i v. 3 f. forensisk eller polemisk. En vil da enten forstå «den himmelske bygning» som en herlighetskropp eller som et ikke-kroppslig sinn, enten individuelt eller mer kollektivt. 2) Ut fra en forensisk forståelse lengter Paulus etter frelsesfullendelsen og ønsker å bli frigjort fra synd og dom på en endegyldig måte. a) Enten dreier det seg om den soteriologiske motsetning mellom frelse og ikke-frelse for den enkelte. Da er det av underordnet betydning om en tolker «den himmelske bygning» som eksistens eller om kroppen. b) Eller man henviser avsnittet til den eskatologiske motsetningen mellom den gamle og den nye verden, dvs. en kollektiv løsning. 3) Paulus setter sitt eget framtidshåp polemisk opp mot den korintiske fullendelsesbevissthet der motpartens forståelse anses som ugyldig. a) Enten ser man konflikten i selvforståelsen og håpet om det hinsidige til den enkelte, en kan erklære kroppen som kjernespørsmålet (jf. Hoffmann) eller den somatiske eksistens (jf. Demke). b) Eller en ser konflikten mellom Paulus og korintierne primært som forholdet til verden (jf. Fuchs). F. G. Lang: *2. Korinther 5, 1–10 in der neueren Forschung* (1973) ss. 168 ff.
- 12 H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) s. 184.
 - 13 J. A. Schep: *The Nature of the Resurrection-Body. A Study of the Biblical Data*. Potchefstroom University, S. A. 1964 (Diss), se ss. 195–200.
 - 14 H. Kvalbein: «Eskatologi og antropologi hos Paulus» (1970) s. 204.
 - 15 H. Kvalbein: «Eskatologi og antropologi hos Paulus» (1970) ss. 204–205. Jf. J. Lambrechts henvisning til oppfatningen om at «each phrase refers to the human person as a whole»; J. Lambrecht: «Brief anthropological reflections on 2 Corinthians 4:6-5:10.»; i: Trevor J. Burke, J. K. Elliott (edited by): *Paul and the Corinthians. Studies on a Community in conflict. Essays in honour of Margaret Thrall*. Leiden: Brill 2003, ss. 259-266, her s. 259.
 - 16 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians*. Cambridge University Press 1991, her s. 49.
 - 17 Jf. Jan Lambrecht som tolker det «ytre» og «indre» menneske som rent antropologiske bestemmelser, men som sier om det «indre»: «Thus the inner self is not the inner side as such, only human. No, it is the inner self of a regenerate human being, a Christian, rescued by God, redeemed by Jesus Christ, living in the Spirit.»; J. Lambrecht: «Brief anthropological reflections on 2 Corinthians 4:6-5:10.» (2003) s. 263.
 - 18 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 50.
 - 19 H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) s. 184.
 - 20 Samtidig sier han at mens det første mennesket var fra jorden og skapt av jord, er det andre mennesket i oppstandelsen fra himmelen. Det bærer den himmelskes bilde og ikke den jordiskes bilde. Det er en forvandling fra forgjengelighet til uforgjengelighet, fra dødelighet til udødelighet (jf. «ikledningsmetaforen» 1. Kor

- 15,53–55). *Forvandlingen* synes avgjørende. Kategorisk slår han fast at «kjøtt og blod kan ikke arve Guds rike, og det forgjengelige skal ikke arve uforgjengelighet» (1. Kor 15,50).
- 21 Jf. H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) ss. 185–186.
 - 22 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 51.
 - 23 Det er imidlertid flere som gjør det, jf. C. H. Talbert som sier; «Although the «building from God» has sometimes been understood as the heavenly temple, the church, it most probably is a reference to the resurrection body. If so, ...»; C. H. Talbert: *Reading Corinthians. A Literary and Theological Commentary on 1 and 2 Corinthians*. Crossroad, New York 1987, s. 160.
 - 24 Jf. f. eks. F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung* (1973) ss. 179–184. Lang sier bl.a.: «Aus alledem ergibt sich, daß Paulus in der Haus-Terminologie nicht den Leib als von der Seele unterschiedenen Bestandteil der Existenz in Diesseits und Jenseits thematisiert. Es geht vielmehr um die eschatologische Gegenüberstellung von gegenwärtigem, irdischem, hinfälligem und künftigem, himmlischem, ewigem Lebensbereich, der im Bild vom Haus jeweils als existenzgründend und existenzbergend dargestellt ist.» Op.cit. s. 184.
 - 25 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 52.
 - 26 Jf. J. N. Sevenster: «Some Remark on the *gymnoi* in II Cor. V. 3»; i: *Studia Paulina in honorem Johannis de Zwaan*; Haarlem, De Erven F. Bohn N. V., 1953, ss. 202–214, her s. 210. Jf. også J. Lambrecht: «Brief anthropological reflections on 2 Corinthians 4:6-5:10.» (2003) s. 264.
 - 27 Jf. bl.a. C. H. Talbert: *Reading Corinthians* (1987) ss. 161–162; G. E. Ladd: *De siste ting*. Lunde forlag 1985, s. 43.
 - 28 Noe av problemet er at det oppstår en spenning i teksten hvor Paulus først gruer seg for denne tilstanden (v. 4), så plutselig lengter han etter den (v. 8). En forklarer det gjerne med at døden er «det minste onde» fordi han får være hos Kristus i døden. Paulus proklamerer da først det kristne håp overfor dødens mulighet (v. 1), deretter uttrykker han sin gru for tanken om å bli «avkledd og naken» (v. 2–4) for så til slutt å uttrykke lengsel etter døden og samfunnet den gir med Kristus. Det problematiske ved en slik tolkning om en mellomtilstand er at den på den ene siden er en gruelig nakenhet samtidig som den på den annen side er samvær med Kristus. Det er vanskelig å tenke seg at Paulus som jøde lengter etter et sterkere fellesskap med Kristus (jf. Fil 1,23) i en «naken» og kroppsløs tilstand. Det blir også et læremessig problem knyttet til Ånden som pant (v. 5). Den er gitt som pant på at de troende ikke skal dø før parusien, men oppleve den, pant på at de skal «påkles» (i parusien) og ikke avkles (i døden før parusien). Ånden blir da et pant på et ønske/håp som ikke innfris for Paulus og de troende i tiden etter. Jf. H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) ss. 187–188, jf. s. 180 f.
 - 29 Jf. A. J. Beresford: *The New Testament Concept of Resurrection against its Background*, St. Peter's College, Oxford 1971 (Diss.), her s. 269.
 - 30 Jf. bl.a. E. E. Ellis: «2 Corinthians 5:1–10 in Pauline eschatology.»; *New-Testament-Studies* 6/3 (1960) ss. 211–224 og D. Wenham: «Being 'Found' on The Last Day:

- New Light on 2 Peter 3.10 and 2 Corinthians 5,3.» *New-Testament-Studies* 33/3 (1987) ss. 477–479.
- 31 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 52.
 - 32 Jf. P. Barnett som uttrykker det slik: «His understanding that on becoming a Christian believer he had 'been clothed with Christ' delivered him from the fear of being 'naked' before the all-seeing eye of God».; P. Barnett: *The Message of 2 Corinthians. Power in weakness*. Inter-Varsity Press; Leicester, England; Downers Grove, Illinois, USA, 1988; her s. 99.
 - 33 (Adv. Haer. IV 36,6), jf. H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) s. 188.
 - 34 Jf. F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung* (1973) s. 188.
 - 35 N. Hyl Dahl: *Andet Korintherbrev fortolket*. Det Danske Bibelselskap, København 1999; her s. 48.
 - 36 H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) ss. 188–189. Jf. også C. J. Roetzel: *2 Corinthians*. Abingdon New Testament Commentaries; Abingdon Press Nashville 2007; her s. 75.
 - 37 Jf. slik også P. Hoffmann: *Die Toten in Christus. Eine religionsgeschichtliche und exegetische Untersuchung zur paulinischen Eschatologie*. Verlag Aschendorff, Münster 1969; her s. 277. Se også T. Engberg-Pedersen: «Kropp og opstandelse hos Paulus», i: T. Engberg-Pedersen og I. S. Gilhus (red): *Kropp og oppstandelse*, Pax Forlag A/S, Oslo 2001, ss. 63–79; ss. 74–77.
 - 38 J. Stormark: *Kropp og identitet, – og håpet om nyskapelse. En skapelsesteologisk undersøkelse av betydningen av kropp og identitet i troen på 'legemets oppstandelse' hos Jürgen Moltmann i Systematische Beiträge zur Theologie*. Acta Theologica no. 24; Unipub AS, Universitetet i Oslo 2008.
 - 39 J. Moltmann: *Der Geist des Lebens. Eine ganzheitliche Pneumatologie*. Chr. Kaiser Verlag, München 1991; her s. 87.
 - 40 W. Pannenberg: *Systematische Theologie*, Band II; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1991; her s. 120.
 - 41 H. K. Nielsen: «– og det selv om vi ved. Om oversettelse af 2 Kor 5,6.» (1986) s. 62.
 - 42 H. K. Nielsen: «– og det selv om vi ved. Om oversettelse af 2 Kor 5,6.» (1986) s. 66.
 - 43 Jf. F. G. Lang som viser til at begrepene for å «være hjemme» og «være hjemmefra» som brukes i 2 Kor 5,6–9 bare forekommer i den greske Bibel på dette sted. F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung* (1973) s. 189.
 - 44 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 53.
 - 45 J. Murphy-O'Connor: *The Theology of the Second Letter to the Corinthians* (1991) s. 54 og J. Murphy-O'Connor: «'Being at home in the body we are in exile from the Lord' (2 Cor. 5:6b)»; *Revue-biblique* 93/2 (1986) 214–221; her s. 214, s. 216 og s. 219–221.
 - 46 J. Murphy-O'Connor: «'Being at home in the body we are in exile from the Lord' (2 Cor. 5:6b)» (1986) s. 218.
 - 47 P. V. Legarth: *Andet Korinther brev. En inledning og fortolkning ved Peter V. Legarth*. Credo kommentaren, Credo Forlag, København 2004; her s. 190.

- 48 H. Kvalbein: «2. Kor. 5,1–10 og spørsmålet om «mellomtilstanden» hos Paulus.» (1969) s. 190. Jf. Moltmann som i forhold til skriftstedet påpeker at troen er relatert til Kristi tilsynekomster i påsken og noe foreløpig i forhold til det å skue Kristi kommende tilsynekomst i herlighet. J. Moltmann: *Erfahrungen theologischen Denkens. Wege und Formen christlicher Theologie*. Chr. Kaiser/Gütersloher Verlaghaus, Gütersloh 1999; her s. 57.
- 49 P. Hoffmann: *Die Töten in Christus* (1969) s. 285.
- 50 Han sier også at å «være med Herren» i vers 6–10 refererer verken til døden eller parusien, men til en etterlengtet «pre-possession of the heavenly body». A. C. Perriman: «Paul and the Parusia: 1 Corinthians 15.50–57 and 2 Corinthians 5.1–5»; *New Testament Studies* 35 (1989) ss. 515–521; her s. 520.
- 51 Jf. F. G. Lang: *2. Korinther 5,1–10 in der neueren Forschung* (1973) s. 190 og P. Hoffmann: *Die Töten in Christus* (1969) s. 284.
- 52 N. Hyldahl: *Andet Korintherbrev fortolket* (1999) s. 49.
- 53 E. Best: *Second Corinthians*. Interpretation. A Bibel Commentary for Teaching and Preaching. John Knox Press, Atlanta 1987; her s. 47.
- 54 Jf. H.-J. Klauck: *1. Kontherbrief 2 Korintherbrief*. St. Benno-Verlag GmbH Leipzig 1989; her s. 177, og N. Hyldahl: *Andet Korintherbrev fortolket* (1999) s. 49.
- 55 Jf. A. C. Perriman som sier at vers 8–9 viser at «den transcendent kraft tilhører Gud og ikke oss». A. C. Perriman: «Paul and the Parusia: 1 Corinthians 15.50–57 and 2 Corinthians 5.1–5» (1989) s. 516.
- 56 J. N. Sevenster: «Some Remark on the *gymnoi* in II Cor. V. 3» (1953) s. 214.
- 57 A. C. Perriman: «Paul and the Parusia: 1 Corinthians 15.50–57 and 2 Corinthians 5.1–5» (1989) s. 518. Han sier det også slik at det Paulus ønsker å oppleve er realiten av «perfect eschatological life», op.cit. s. 520.
- 58 Jf. J. Moltmann: *Das Kommen Gottes. Christliche Eschatologie*. Chr. Kaiser/ Gütersloher Verlaghaus, Gütersloh 1995; her ss. 122–124.
- 59 W. Pannenberg: *Systematische Theologie*, Band III; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1993; ss. 622–625.
- 60 T. Engberg-Pedersen: «Krop og opstandelse hos Paulus» (2001) s. 75.
- 61 P. Hoffmann: *Die Töten in Christus* (1969) ss. 281–282. T. Engberg-Pedersen: «Krop og opstandelse hos Paulus» (2001) s. 72 og ss. 76–77.
- 62 P. Hoffmann: *Die Töten in Christus* (1969) s. 283.
- 63 K.-A. Bauer: *Leiblichkeit das Ende aller Werk Gottes. Die Bedeutung der Leiblichkeit des Menschen bei Paulus*. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1971; her s. 120.